

delta 4611

Inspiratiebron voor tuin- en landschapsinrichters

- > Bomen sexy maken
- > Van grijze naar groene schoolpleinen
- > Spelen met kunst
- > Kinderen en natuur leiden tot onderneming
- > Speelobjecten moeten passen in omgeving

KIDS

Stap in jouw toekomst!

Hogeschool Van Hall Larenstein heeft een brede expertise in de architectuur van de buitenruimte. Binnen de opleidingen Tuin- en landschapsinrichting, Land en watermanagement en Bos en natuurbeheer zijn verschillende majors te volgen. Deze zijn in voltijd te volgen en in **deeltijd**.

Heeft u een hbo opleiding en bent u klaar voor een nieuwe stap in uw carrière? Dan zijn de cursussen en maatwerk-trainingen van Training & Consultancy iets voor u.

Denk hierbij aan:

- Adviseur Openbaar Groen
- Opleiding Landelijk Vastgoed
- Grondwaterhydrologie en bronbemaling
- Master Project- en procesmanagement (op het gebied van land en water in deeltijd)

Kijkt u voor meer informatie over de master, één van de majors of de cursussen op www.vanhall-larenstein.nl.

www.vanhall-larenstein.nl

Hogeschool

**VAN HALL
LARENSTEIN**

ONDERDEEL VAN WAGENINGEN UR

Februari 2011

- 6 **Kansen voor de buitenruimte**
- 9 **De tuin van... Mariëlle Piels**
- 13 **Column: Spelenderwijs**
- 16 **Spelen doe je niet alleen**
- 20 **Spelen met kunst in Arnhemse Vogelaarwijk**
- 22 **AD-opleiding Tuin- en Landschapsinrichting van start**
- 23 **Uitgelicht**
- 24 **Minoren en afstudeeropdrachten**

Kom je buiten spelen? We weten niet beter dan dat we vroeger onze vrije middagen vulden met hutten bouwen, verstoppertje spelen, slootje springen, rolschaatsen en noem maar op. Buiten ontmoette je vriendjes en vriendinnetjes en samen beleefden we de spannendste avonturen.

Veel kinderen van nu denken bij spelen vooral aan hun game boy en het halen van een volgend level. Met name de kinderen in de stad (KIDS) brengen veel tijd zittend door achter de computer en televisie. Ze krijgen in toenemende mate last van overgewicht en vervreemden van de natuur. Een problematiek die veel T&L'ers aangrijpt.

In deze Delta lezen we hoe kinderen weer worden uitgedaagd om naar buiten te gaan en hoe er plekken gecreëerd worden waar je kan struinen, ontdekken en verwonderen. De natuur wordt dichterbij gehaald door schoolpleinen te ontdoen van al het beton en ruimte te maken voor water en groen. De bewustwording van groen wordt vergroot door erover te schrijven, maar vooral ook door scholieren bij de inrichting en onderhoud van groen te betrekken. Zo kunnen we lezen wat het succes is van de jaarlijkse Boomfeestdag en ook hoe inspirerend het werkt om samen met kinderen hun eigen school- of dorpsplein te ontwerpen.

Door de inbreng en inzet van onder meer T&L'ers ontstaan er steeds meer groene schoolpleinen en natuurlijke speelplekken. Genoeg redenen om het huis uit te komen en de handen en kleren vies te maken.

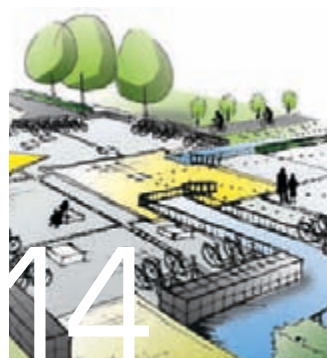
Loes Leentjes en Hans Jacobse
hoofdredactie.delta@wur.nl

Bomen sexy maken voor jongeren

Mariska Thieme-Schrever combineert passies in eigen bedrijf

Veilig en gemakkelijk naar school

Eelco Koppelaar: Ruimte om te vallen en op te staan

Colofon

Promotieblad voor de tuin- en landschapsingenieur, een gezamenlijke uitgave van de Alumnivereniging VVA Larenstein en de opleiding Tuin- en Landschapsinrichting van Hogeschool Van Hall Larenstein te Velp

Redactieadres
VVA Larenstein, t.a.v. redactie Delta
Postbus 350, 6880 AJ Velp
tel. 026 369 57 25
e-mail: info@vva-larenstein.nl

Advertenties
Annette Slotboom
VVA-bureau, postbus 350, 6880 AJ Velp
tel. 026 369 58 64
info@vva-larenstein.nl

Redactie
Hans Jacobse en Loes Leentjes (hoofdredactie), Pim de Bokx, Freddy van Dijken, Remco van Eijndhoven, Leonie Heutinck, Melanie Koning, Mieke Latijnhouwers, Sjanet Niemantsverdriet, Niels Peters,

Marloes Pikkemaat, Liesbeth van Rijnsbergen, Eline van Straaten, Tamara van Tricht, Marianne van Lidth de Jeude, Marleen Malais, Marianne Verheij

Eindredactie
Ria Dubbeldam
GAW ontwerp en communicatie,
ria@gaw.nl

Aan dit nummer werkten mee
Marco Aarsen, Martin Bruining, Stef van Campen, Peter Derksen, Viviane de Groot, Wander Hendriks, Eelco Koppelaar, Mariëlle Piels, Jaap Spoelstra, Mariska Thieme-Schreve, Marleen van Tilburg, Marieke Vromans

Grafische vormgeving
Michel Backus en Harry Harsema
(GAW ontwerp en communicatie)

Foto omslag
Donny Thieme

Drukwerk
Kerckebosch Grafische Communicatie,
Zeist. Delta wordt gedrukt op chloorvrij papier

Oplage
2500 exemplaren

Delta 46, februari 2011
ISSN 1386-5560

Boomfeestdag in de planvorming

Als reactie op het verzoek van de Verenigde Naties om één keer per jaar aandacht te besteden aan het belang van bomen en bossen en hierbij de jeugd te betrekken, richtte Staatsbosbeheer in 1957 de Stichting Nationale Boomfeestdag op. Sindsdien organiseert de stichting jaarlijks de Boomfeestdag. 80 procent van de Nederlandse gemeenten doet mee.

Deze dag is dé manier om groen onder de aandacht te brengen. Ook bij de planvorming voor een nieuwbouwwijk, een industrieterrein of herinrichting van een park. Heb je er wel eens aan gedacht de eerste bomen in het teken van een Boomfeestdag te planten of de aanplant van een nieuw natuurgebied op die dag te beginnen met kinderen uit het dorp? Er zijn veel mogelijkheden om een feestje te maken van bomen planten en tegelijkertijd de jeugd bewust te maken van de waarde van de natuur. Het liefst op de Boomfeestdag zelf, maar een andere dag is natuurlijk ook mogelijk. Het gaat om het doel: kinderen en ouderen bij groen in hun omgeving betrekken. www.boomfeestdag.nl

Bomen sexy maken

'Stichting Nationale Boomfeestdag wordt steeds flitsender', zegt directeur Peter Derksen. 'Op Boomfeestdagen planten jaarlijks 115.000 kinderen ongeveer 200.000 bomen. Dat is natuurlijk geweldig!' Er zijn inmiddels ook Geboortebossen, een Nationaal KinderBomenBos en een Kanker-herdenkingsbos. Sinds het jubileumjaar 2007 wordt het Kids4Trees-Songfestival georganiseerd. Maar de stichting is er nog steeds niet helemaal, vindt Derksen.

'1991: mijn eerste echte aanraking met de Boomfeestdag in aanwezigheid van koningin Beatrix en Prins Claus. Alle goede bedoelingen ten spijt was het maar een saaie gebeurtenis. Een groepje volwassen mannen en vrouwen rond de koningin. Het miste pit, aantrekkingskracht en vooral kinderen, wat één van de uitgangspunten van de dag is. De uitdagingen bleven in mijn gedachten hangen. Vijf jaar later kreeg ik de kans om me erin vast te bijten. Ik was erg enthousiast om een rol te kunnen spelen in de bewustwording van de jeugd voor de natuur. Hoewel de stichting op zoek was naar een

administrateur, kwam ik aan het eind van de rit als nieuwe directeur uit de sollicitatieprocedure. Het kan soms vreemd lopen.'

Versterking

'Het duurde nog tot 2000 voordat ik versterking kreeg van een secretaresse; daarna twee evenementenorganisatoren en (meestal) twee stagiaires. Vreemd genoeg ben ik heel lang de enige met een groene achtergrond geweest! Die achtergrond komt goed van pas bij het ontwerpen en opstarten van projecten. En vergis je niet, dat zijn er nogal wat. We werken hard. En belangrijker

nog: met veel plezier. Onlangs zijn we naar Aruba geweest voor de derde Koninkrijks Boomfeestdag – Festival di Planta Mata – een initiatief van koningin Beatrix. Zij zag graag ook een Boomfeestdag à la Nederland in de Overzeese gebieden. Dit soort activiteiten zijn de krenten in de pap, waar iedereen naar uitkijkt. Ook hebben we samen ons kantoor opgeknapt. Dat draagt bij aan de goede sfeer binnen ons team, inmiddels vijf vaste medewerkers en twee stagiaires.’

Geboortebos

‘Naast de landelijke Boomfeestdag bestaat er sinds 1990 ook het fenomeen Geboortebos. Bij de geboorte van een kind kunnen bijvoorbeeld (groot)ouders een boom aanvragen. Nederland telt inmiddels vijf Geboortebossen met duizenden bomen. Ter ere van het vijftigjarig bestaan van onze stichting in 2007 was er de kans om wat extra’s te doen. Er bleek vraag te zijn naar een tegenhanger van het Geboortebos, een plek voor troost en herinnering. Hiervoor ontwierp ik het Nationaal KinderBomenBos, waar bomen worden geplant ter nagedach-

tenis van overleden kinderen. Zelf ben ik gek op symboliek, dat speelt in mijn ontwerp dan ook een grote rol. Het bos bestaat uit vijf kamers, die staan voor de vijf zintuigen van de mens. Elke kamer biedt ruimte aan 600 bomen. De kern van de kamers bestaat telkens uit een cirkel met hierin 12 bomen. Die representeren de maanden in het jaar, het aantal provincies in ons land én de 12 sterren van de Europese vlag. Een groene, leefbare omgeving houdt namelijk niet op bij de grenzen van ons land. Staatsbosbeheer heeft zijn handen vol aan het beheren van de bossen. Ze zijn in de laatste jaren een waar bedevaartsoord geworden.’

Jaar van het Bos

‘Ieder jaar stemmen we onze activiteiten af op een thema dat we zelf bedenken. Het thema van 2011 is ‘Bomen smaken naar meer’. Dit past prima bij het door de Verenigde Naties uitgeroepen Internationaal Jaar van het Bos. Op scholen vertellen we bijvoorbeeld over de bij en de appelboom. De boom geeft pas appels, nadat de bloemen zijn bestoven door bijen. Van de appels kun je een heerlijke appeltaart maken. Venlo is dit jaar samen met vijf aangrenzende gemeenten uitgekozen voor de organisatie van de Boomfeestdag.

Voor de vijfde keer organiseren we het Kids4Trees-Songfestival. Kinderen schrijven zelf een natuur- of bomenlied en brengen dit ten gehore; degene met het beste nummer brengt zijn nummer uit op CD.’

Uitdagingen

‘Ondanks alle leuke initiatieven is er nog veel te doen. Kinderen van nu vinden groen niet sexy. Hier moeten we wat mee. Jong beginnen is de sleutel. Kinderen kunnen tijdens de buitenschoolse opvang bijvoorbeeld mee naar de kweker. En de natuur moet een prominentere rol krijgen in lesmateriaal. Leerkrachten en Pabo-studenten moeten enthousiast worden gemaakt voor natuurlessen. Kinderen zouden moeten klagen bij de gemeente als ze zien dat er bomen worden gekapt. Die bewustwording willen we realiseren. Dus geen groepje volwassenen rond de koningin, maar muziek, show en enthousiaste kinderen die vanuit zichzelf een boom willen planten. Bomen ter benadrukking van een duurzame groene wereld, nu en in de toekomst.’

Niels Peters en
Marianne Verheij

Het ontwerp van Peter Derksen voor het KinderBomenBos.

Peter Derksen studeert in 1981 af aan de Rijks Hogere School voor Tuin- en Landschapsinrichting (RHSTL) in Boskoop. Hij gaat aan de slag bij Heidemij (nu Arcadis) en stapt al snel over naar Staatsbosbeheer. Daarna volgen betrekkingen bij Rijkswaterstaat (landschapsarchitect) en het ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij (voorlichter Stedelijk Groen bij de provincie Brabant en Zeeland). Sinds 1996 is hij directeur van Stichting Nationale Boomfeestdag.

Kansen voor de buitenruimte

Een tuin moet leven. Niet alleen door de natuur, maar vooral door de mensen. Deze visie deelt Marleen van Tilburg van BuitenKans Participatieve Groenprojecten met Hans Pijls van Stichting de Wending. In het project Buitenruimte voor Contact geven ze samen invulling aan buitenruimten, die een meerwaarde hebben voor de gebruikers.

Foto boven: het eerste nieuwe groene schoolplein in Rotterdam. Onder: de oorspronkelijke situatie.

Op haar twaalfde droomde ze al over tuinen en tuinen tekenen. Het was dan ook niet zo vreemd, dat ze na de Rietveldacademie een tijdje als hovenier ging werken in Amsterdamse plantsoenen. 'Terwijl ik in Geuzenveld aan het schoffelen was, keken de mensen uit het raam naar de tuin, maar ze deden er niets mee. Het was alleen maar kijkgroen. Plantsoenen zijn tuinen voor mensen en die waren er niet!', vertelt Marleen. Ze wilde graag iets vóór en mét die mensen doen. Het toeval wilde, dat ze jaren later juist in Geuzenveld een kans kreeg om een plantsoen met de bewoners aan te passen aan

hun wensen. 'Dat is toch heel bijzonder.' De basis voor de aanpak van Buitenruimte voor Contact werd zeven jaar geleden gelegd, toen ze Hans Pijls leerde kennen. Er was meteen een klik. Hans ontplooit vanuit de door hem opgerichte Stichting de Wending activiteiten met een bewuste en respectvolle benadering van mens, natuur en milieu. Marleen werkte destijds vanuit haar bedrijf Rapunzel Tuinen met een soortgelijke visie. Ze besloten samen te gaan werken onder de naam BuitenKans Participatieve Groenprojecten en ontwikkelden een aanpak om bewoners met elkaar in contact te bren-

Het ontwerp van het eerste groene plein.

Na de Rietveldacademie, waar **Marleen van Tilburg** in 1990 afstudeert in tekenen en schilderen, volgt ze diverse opleidingen op het gebied van ontwerpen van tuinen. Na drie jaar bij een hoveniersbedrijf, gaat ze als zelfstandige verder onder de naam Rapunzel Tuinen. In 2005 gaat Marleen samenwerken met Hans Pijls onder de naam BuitenKans Participatieve Groenprojecten. Samen hebben ze al diverse school- en wijkprojecten gerealiseerd. De samenwerking resulteert in het project Buitenruimte voor Contact.

Meer info: www.buitenkans.eu
www.buitenkans.eu
www.buitenruimtevoorcontact.nl

gen in hun leefomgeving. Drie jaar geleden kregen ze van het toenmalige ministerie van VROM via de stimuleringsregeling Ruimte voor Contact financiële ondersteuning om hun aanpak via het project Buitenruimte voor Contact in de praktijk te brengen.

Betere leefomgeving

Het project staat voor samen met bewoners, gemeente, woningcorporaties en andere betrokkenen werken aan de aanleg van een gemeenschappelijk te gebruiken buitenruimte. Het idee is dat dit resulteert in een verbeterde leefomgeving en een betere sociale samenhang. Centraal in de aanpak staan drie pijlers: de sociale, fysieke en faciliterende pijler.

De eerste is de buitenruimte: de fysieke plek die het uitgangspunt is van elk project. Hoe beter deze aansluit bij de wensen van de bewoners, hoe sterker deze pijler is. De tweede pijler, de sociale omgeving, gaat over de mensen en hoe zij hun directe leefomgeving ervaren. De aard van de mensen en de buurt bepalen de waarden en wensen die er zijn. De mogelijkheden voor de groene buitenruimte zijn sterk afhankelijk van het beleid, de financiële ruimte en het draagvlak bij een gemeente of woningcorporatie. Dit is de derde pijler: de faciliterende omgeving. De drie pijlers zijn als het ware communicerende vaten. Als één pijler niet goed werkt, dan heeft dat effect op de andere pijlers. 'De clou is dat alle partijen gelijk op moeten

gaan in het planproces. Je moet regelmatig kijken of ze nog wel hetzelfde doel hebben', aldus Marleen. 'Want de tuin is het bindmiddel tussen mensen en niet het doel.'

Van grijze naar groene schoolpleinen
 De eerste pilotprojecten, waarvoor Buitenruimte voor Contact financiële ondersteuning kreeg zijn inmiddels afgerond. Marleen vertelt over de tuinen en schoolpleinen die ze daarna oppakte. De Dienst Sport en Recreatie (S&R) in Rotterdam wil twaalf schoolpleinen omvormen naar groene pleinen. Drie daarvan mag Marleen doen. Het eerste groene schoolplein – een gezamenlijk schoolplein van de openbare basisschool De Zonnehoeke en de Islamitische basisschool De Dialoog – is in 2009 opgestart en bijna klaar. Het is de pilot op basis waarvan nu de andere groene schoolpleinen vormgegeven zullen worden.

Op het gezamenlijke binnenplein domineerde het voetbalveld en splitste een rode lijn het plein in tweeën. Het schoolplein is in dit geval de fysieke pijler; de kinderen, ouders en teamleden de sociale pijler en het schoolbestuur en de Dienst Sport en Recreatie de faciliterende pijler. De pijlers gingen aardig gelijk op, alleen de leerkrachten waren minder betrokken bleek achteraf. Ze kozen twaalf leerlingen uit de hoogste klassen om mee te denken in het ontwerpproces, maar stelden zich zelf wat terughoudend op. 'De kinderen wisten heel goed wat ze wil-

den. Die rode lijn moest in ieder geval weg, vond iedereen', vertelt Marleen. 'Ik liet de kinderen foto's zien van sferen of functies voor het plein. Daarna gingen we nadenken over een vlekkenplan: waar maken we wat? We stelden samen vast of het voetbalveld kleiner kon. Eén jongen zei over de rode lijn: "Waarom maken we niet een pad?" Dat was ook mijn idee', vertelt Marleen enthousiast. Het schoolplein is nu meer een schooltuin. Eén jongetje zei dat hij alleen maar wilde voetballen en gaf verder geen input tijdens het planproces. Maar nu het klaar is, speelt hij vooral met het water en is hij erg blij met het resultaat. Je gaat echt van die kindjes houden. Dat is zo leuk!'

Fontein

Zes kinderen uit groep acht onderhouden de schooltuin, dit is een essentieel punt in de aanpak. De betrokkenheid bij de schooltuin moet blijvend zijn. Als een soort beloning mogen deze kinderen samen met Marleen en een andere kunstenaar een fontein maken van handen in brons. Marleen: 'De fontein is symbolisch: de kinderen slaan hun handen ineen en het water is de verbinding. In de onderrand komt een tekst te staan. De gipsafdrukken van de kinderhanden zijn al gemaakt. Later wordt het in was gegoten. De kinderen mogen straks ook mee naar Woudrichem, waar het brons wordt gegoten. Sommige kinderen zijn Rotterdam nooit uit geweest, dus dat is een hele belevenis voor ze.'

S&R heeft inmiddels onderzocht of en hoe een groen schoolplein leidt tot een ander speelgedrag. Marleen: 'Je ziet, dat het gedrag van kinderen positief verandert. Op een groen plein is hun spel gevarieerder. Op het grijze plein werd er alleen gevoetbald. Nu gebeurt dat ook nog, maar er wordt ook gerend, geklommen en alleen gespeeld. Ook de belevingswaarde is verbeterd. Op het grijze plein gaf 40 procent van de leerlingen aan blij te zijn met het plein, terwijl op het groene schoolplein 87 procent dat is. Dit zijn mooie resultaten, de aanpak blijkt dus succesvol.'

Kritisch

Toch is Marleen ook kritisch over dit project. Ze zou het nu anders hebben aangepakt. Ze zou de ouders, teamleden en de opdrachtgevers er veel meer bij betrekken en zo de sociale pijler steviger maken. 'In het rapport van S&R zeggen de teamleden blij te zijn met het nieuwe groene plein. Maar voor mij is het te abstract gebleven. Voor het pro-

Het schoolplein is nu meer een schooltuin.

ces, de doelstelling en de kwaliteit van de tuin is het wenselijk, zeer wenselijk zelfs, dat de teamleden nauw betrokken zijn. Ze moeten meer dan alleen consument zijn, het team moet het plan snappen. De natuur- en milieueducatieplekken bijvoorbeeld worden niet gebruikt. Daar doen de leerkrachten niets mee, dat is echt een gemiste kans, ze hebben het blijkbaar niet begrepen. Zo zie je dat als de sociale pijler niet sterk genoeg is, het gebruik van de buitenruimte in de praktijk niet optimaal is. Het team ziet de waarde van deze educatieve plekken nog niet. Ik weet dat in mijn nieuwe projecten steeds beter te vertellen, ik benadruk het gebruik. Ik sta zelf ook steviger in mijn schoenen. De directeur was vooraf sceptisch, maar achteraf is hij overtuigd. Hij ziet minder ruzie op het plein, de kinderen spelen verspreid en het plein voelt veiliger voor ze.'

Verder ontwikkelen

De aanpak ontwikkelt zich verder, het evenwicht tussen de pijlers wordt steeds beter bewaakt. Marleen en Hans zijn met veel projecten tegelijk bezig in allerlei fasen van idee tot beheer. Door ondersteuning van het Oranje Fonds kunnen ze als sociale onderneming doorgroeien.

Het tweede groene schoolpleinproject bij de Nicolaasschool is net begonnen. 'Het schoolplein grenst aan een openbaar plein, daarom hebben we de wijkbewoners ook uitgenodigd bij de informatiebijeenkomst,

de sociale pijler wordt zo vollediger. Naast 25 wijkbewoners, wat al heel bijzonder is in een gekleurde wijk, was er ook een aantal jongeren bij de presentatie aanwezig, waarvan de buurtbewoners rondom het plein veel last ondervinden. Ze waren er maar even, maar ze zijn wel in gesprek geweest. Dat is belangrijk. In mijn presentatie kwamen de ingegooide ruiten van de school voor. De jongeren zagen het en je kon aan hun gezichten zien, dat ze er meer van wisten.'

De Nicolaasschool steekt zelf heel veel energie in de sociale pijler en dat is heel belangrijk in het ontwerpproces. 'Je ziet het hier heel duidelijk: de tuin is het middel voor contact en niet het doel. En dat is toch waar het om begonnen is', besluit Marleen.

Liesbeth van Rijsbergen en
Tamara van Tricht

De tuin van...

Mariëlle Piels

Mariëlle Piels studeert af in 1998 aan Hogeschool Larenstein, opleiding Tuin- en Landschapsinrichting, richting beheer. Na haar studie werkt ze als ontwerper buitenspeelruimten bij een speeltoestellenleverancier en vervolgens als projectleider groen bij DHV. Vanaf 1 januari 2010 werkt ze voor zichzelf: Mariëlle Piels | ontwerp & advies buitenruimte. Ze adviseert gemeenten over groen- en speelbeleid. Daarnaast ontwerpt ze voor diverse opdrachtgevers groen en buitenspeelruimten.

Het eerste wat opvalt als je het huis van Mariëlle in Culemborg binnenstapt, is de grote hoeveelheid licht in de woonkamer. Dat is precies waarom zij en haar vriend op dit huis gevallen zijn: de grote ramen, het zicht op de straat én de achtertuin. In haar ontwerp van de achtertuin heeft ze haar visie op spelen verwerkt. Hun driejarig zootje Kai moet er fijn in kunnen spelen.

‘Als ik voor kinderen een buitenruimte ontwerp, denk ik vanuit activiteiten en ruimtesoorten. Elke leeftijdsgroep heeft zijn eigen voorkeur voor activiteiten. Daaraan gekoppeld zijn de ruimtesoorten. In een open ruimte kun je lekker rennen of voetballen. In een beschuttende ruimte doe je een fantasi spel of speel je in de zandbak. Zo kun je een hoogstedelijke speelplek, een natuurspeeltuin, maar dus ook je eigen tuin vormgeven.

In onze tuin is er voor Kai veel beschutting onder de dakmoerbeien, in zijn eigen huisje bij de zandbak in de hoek van de tuin of bij de olijfbom. Daarnaast is er gras en verharding (open ruimte) om lekker rond te rijden of met een bal te spelen. Er is geurende, kleurende en eetbare beplanting. Zo hebben we veel vaste planten, siergrassen, een appel-, peren-, olijf- en vijgenboom en er staan in de zomer altijd diverse geurende kruiden.

Het is geweldig om Kai bewust te zien worden van de seizoenen. Kale bomen krijgen bloesem en blaadjes. Kleine appeltjes verschijnen, groeien en rijpen. Eindelijk mag hij de appels plukken en bakken we er samen een appeltaart van. Buiten vallen de blaadjes weer van de bomen en hij veegt ze bijeen.

Speelelementen als het speelhuisje en de zandbak zijn op maat gemaakt en mooi vormgegeven. Het speelhuisje is opgebouwd van zwart gepotdekselde houten planken. Een knipoog naar de schuren zoals die hier in de omgeving voorkomen. Het dak is voorzien van een sedumvegetatie. Onder de houten vlinder voor het huisje ligt de zandbak. Wordt er niet in het zand gespeeld, dan ziet niemand dat daar een zandbak is.

Maar onze tuin is natuurlijk niet alleen een speeltuin. Hij is ook voor Michael en mij. Daarom is de tuin mooi om naar te kijken, fijn voor ons om in te zitten of gezellig met anderen om in te eten. Soms zit ik zelfs achter mijn laptop in de tuin te werken. Heerlijk! Onze tuin is voor ons alle drie het verlengstuk van onze woonkamer. De grenzen vervagen letterlijk als de tuindeuren open staan.

Wij houden van een strak vormgeven tuin, maar wel met sfeer. Ik bedacht daarom een concept met doorlopende schuine lijnen waardoor er negen verschillende vlakken in vorm en grootte zijn ontstaan. De lijnen zijn van hout en de vlakken zijn ingericht met beplanting, gazon en verharding van natuursteen en hout. Belangrijk was een goede verhouding tussen hard en zacht.’

Freddy van Dijken

Passies leiden tot eigen onderneming

Kinderen en natuur; twee passies van Mariska Thieme-Schrever. Als vrijwilliger geeft ze er al jaren vorm aan. In 2010 volgt ze haar hart en richt ze haar eigen bureau op. 'Ik ben lang zoekende geweest, maar ben blij dat ik het vakgebied niet heb verlaten.'

De werkzaamheden in haar baan als cultuurtechnisch werkvoorbereider en vooral de summiere aandacht die er is voor duurzaamheid en kinderen, stuiten haar steeds meer tegen de borst. De twijfel slaat toe en ze dubt met vragen als: kan ik een andere bijdrage aan de maatschappij leveren en word ik gelukkig van dit werk? Tegelijkertijd heeft ze grote interesse in de relatie tussen kinderen, natuur en educatie. Als natuurgids bij IVN kan zij op dit gebied veel van haar energie kwijt.

Kinderboeken

Maar dan komt er een opdracht. Haar zus Rikky Schrever, oprichter van Het Redactie-Pakhuis (een projectbureau voor de realisatie van kinderboeken en -bladen), krijgt in 2009 de opdracht om een serie kinderboeken over de natuur te maken. Rikky bedenkt zich geen moment. Wie anders dan Mariska heeft zoveel kennis over kinderen en natuur? In hun kindertijd maakten Rikky en Mariska samen een eigen krant. Dit natuurproject was een mooie kans om weer eens samen te werken.

Vol enthousiasme vertelt Mariska: 'Het was een leuke maar vreemde opdracht. Alleen het formaat en het aantal pagina's waren bekend.' De eerste stap, het brainstormen over de onderwerpen, brengt de zussen op de titel voor de serie: Uurtje Natuur. Na het uitkristalliseren van hun gedachten komen ze tot drie themaboekjes: het weer, het bos en de moestuin. De boekjes moeten kinderen van 9 tot 12 jaar op een laagdrempelige manier bewust maken van natuur. Proefjes (zowel binnen als buiten), korte en bondige teksten

en een aantrekkelijke vormgeving moeten hen verleiden om de natuur in te gaan. De positieve reacties op de boekjes hebben een grote impact. Mariska wordt gevraagd artikelen te schrijven voor tijdschriften als Mens&Natuur, vakblad Groen en vakbladen voor de kinderopvang. ‘Het geeft naamsbekendheid en is leuk om erbij te doen.’

Grote stap

Mariska wil de thema's die haar aan het hart gaan, zoals pedagogiek, duurzaamheid en natuur, combineren. Daarmee is het idee voor Bureau RIS | Ruimtelijke Inrichting Speelnatuur geboren en sinds september 2010 werkelijkheid.

Mariska omschrijft speelnatuur als natuur bedoeld om de zintuigen en de fantasie van kinderen te prikkelen. ‘Veel speelplekken in een groene omgeving worden al snel speelnatuur genoemd, maar als kinderen er niets kunnen veranderen, is het geen échte speelnatuur.’ Losse materialen, struinen door beplanting, hoogteverschillen, de “kinderlijke maat”, contact met zand en water, geuren en kleuren ziet Mariska als speerpunten. Het ontwerp heeft wel een stevige basis nodig. Een goede balans tussen uitdagende, losse elementen en een vaste structuur is cruciaal voor het succes van een duurzaam en uitdagend ontwerp.

Speelnatuur in de praktijk

Ontevredenheid over de veelal weinig uitdagende inrichting van de buitenruimte is een reden voor scholen, kinderdagverblijven, gemeenten en wijkteams om Bureau RIS in te schakelen. Subsidieverstrekkers als Jan-

tje Beton en Fonds 1818 zwengelen soms het proces aan door speelnatuur onder de aandacht van deze partijen te brengen. Zo ziet een team van wijkbewoners in Gouda de ontwikkelingen rond een plantsoen als een kans om speelnatuur te initiëren. De vooralsnog “functieloze plek” leidt tot verwaarlozing van het groen en trekt hangjongeren aan. Mariska start met het inventariseren van de plek. De nabijheid van één van de oudste straten van Gouda maakt de locatie uniek. ‘Ik kan al deze bijzondere elementen niet laten liggen, hier móet een waardevol plan komen’, vindt ze. Speelnatuur, cultuurhistorie en multifunctionaliteit samenbrengen tot één plan is haar streven. De nabijheid van de bibliotheek, een kerk en een school ziet ze als kans voor voorlezen in de bui-

tenruimte. In een workshop met kinderen en bewoners komen hun wensen en ideeën naar voren. Mariska spreekt over activiteiten en gebruiksfuncties in plaats van over fysieke objecten als een glijbaan, klimrek of schommel. ‘Mensen klampen zich snel vast aan bekende objecten met als consequentie minder vrijheid bij het maken van het ontwerp.’ Bovendien zoekt ze naar de “verborgen” wensen. Een opmerking als ‘ik wil graag een bankje’ kan betekenen dat de volwassene graag comfortabel toezicht op de kinderen willen hebben. De ideeën, tips en discussies dienen als input voor haar ontwerp. Enkele weken later presenteert ze het ontwerp aan de gemeente, kinderen en bewoners die het enthousiast ontvangen. Mariska vertelt: ‘Elk project bekijk ik in een

Mariska Thieme-Schreier studeert in 1999 af aan Hogeschool Larenstein bij de opleiding Tuin- en Landschapsinrichting in de richting techniek. Ze start als cultuurtechnisch werkvoorbereider bij de gemeente Den Haag. Hierna werkt ze bij Mooie Nel Architecten, Adviesbureau R.I.E.T en van Hees tuin- en landschapsarchitectuur. In september 2010 richt ze RIS I Ruimtelijke Inrichting Speelnatuur op. Door de jaren heen is Mariska actief als natuurgids bij IVN en als freelance auteur.

breder perspectief, om een interactief en duurzaam eindresultaat neer te zetten.' Ze heeft de hoop dat de tijdelijke (speel)natuur omslaat in een permanente invulling van de buitenruimte.

Groene schoolpleinen

Een ander project ligt in Den Haag: een steinig schoolplein met oude kastanjabomen. Er is veel wateroverlast en de kinderen vervelen zich tijdens de pauzes. Fonds 1818 ziet speelnatuur als kans. De eerste stap is om het schoolbestuur hiervoor enthousiast te maken. En dat lukt: de school gaat de uitdaging aan. Na het verstrekken van de opdracht gaat Bureau RIS aan de slag. Het peuterplein wordt binnenkort gerealiseerd, de overige twee pleinen volgen later dit jaar. Veel betontegels verdwijnen en maken plaats voor een grondheuvel met uitkijkpunt, een glijbaan, moestuintje, zandbak, gras en

heesters om tussen te spelen. 'Maar', zegt Mariska, 'natuurlijke speelplekken zijn nooit af. Er is altijd voldoende ruimte voor de kinderen en leraren om zelf hun omgeving te veranderen en om dingen toe te voegen. Hierdoor krijgen de kinderen een band met hun speelplek, waardoor zij tevens leren zorg te dragen voor hun omgeving.'

Bezige bij

Sinds kort is Mariska bestuurslid van Stichting Groen Cement, die als doel heeft iedereen die zich met de relatie kind-natuur bezighoudt met elkaar te verbinden. Om krachten te bundelen werkt de stichting bijvoorbeeld samen met Stichting Veldwerk Nederland. Informatie verstrekken over het belang van natuurlijke speelplekken door het organiseren van beurzen of een presentatie of workshop geven aan een kinderopvang behoren ook tot haar werkzaamheden.

Het levenstempo van Mariska ligt hoog. Een bezige bij met duidelijke doelen, wat doet vermoeden dat veel van haar ideeën werkelijkheid zullen worden. Op de vraag 'heb je nog meer dromen voor de toekomst?' verschijnt een frons op haar voorhoofd en antwoordt ze lachend: 'Meer speelnatuur rondom ons eigen huis.'

Leonie Heutinck en
Marianne van Lidth de Jeude

Advertentie

SOFTWARE VOOR DE GROENSECTOR

WWW.INFOGROEN.COM

Spelenderwijs

Het thema van deze DELTA is spelen van kinderen in de stad. We nemen hier kinderen tot 12 jaar en maken onderscheid tussen kleuters en kinderen van 6 tot 12 jaar. Oudere kinderen spelen steeds vaker digitaal, en dat is niet plaatsgebonden.

1. Wat houdt spelen van kinderen tot 12 jaar in?

2. Waaraan moet de stad voldoen om dit te stimuleren?

Kleuters spelen samen en toch alleen. Ze hebben zichtbaar contact met de ouders of verzorgers nodig. Ze zijn impulsief, kunnen een drukke straat over rennen, omdat ze aan de overkant wat zien. Ze hebben weinig nodig: water, zand of grond, groen en een balk of trottoirband waar ze overheen

kunnen lopen. In feite hebben ze materieel weinig nodig, wel vooral aandacht. Rust, regelmaat en reinheid, nog steeds waar voor kleuters. Geef hen een boomstam, zand en een te beklimmen huis, en eventueel een glijbaan, maar wel een kleintje. En een grasveld met takjes en blaadjes die ze kunnen verzamelen. En vooral, ga met hen spelen. Die tijd komt niet weer terug. Observeer wat ze doen, hoe ze druk in de weer zijn met iets kleins.

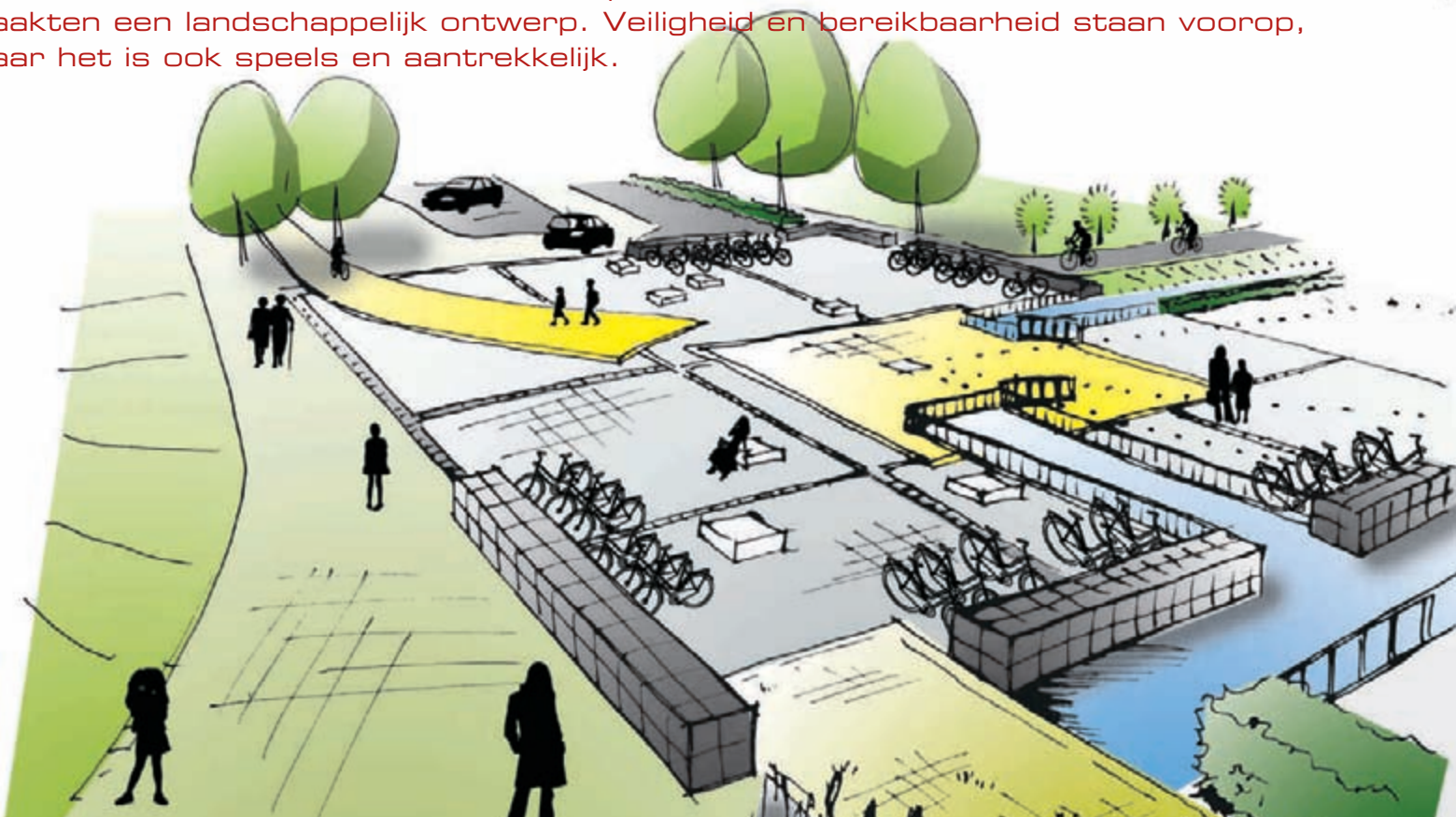
Als de kinderen ouder worden, is het van belang spelen te integreren met natuur. Liefde voor natuur, de schepping van God, wordt alleen bijgebracht als je die natuur ondergaat. Niet door de meest bizarre plaatsen digitaal te vertonen, alsof dit deel uitmaakt van hun eigen leefomgeving. Kinderen moeten gaan inzien waarom een sloot zo recht is en welke planten er groeien, dat je erlangs kunt lopen en slootje kunt springen. Helaas wordt er in Nederland, als de natuur haar weelderigheid wil prijsgeven, een hek om gezet. Leer kinderen te struinen. Ik pleit voor natuurgericht spelen. Laat kinderen op basisscholen op een vaste middag de natuur ingaan: weilanden, sloten, beken, bossen, parken, alles is in de stad of vlakbij de stad aanwezig. Kinderen kunnen de natuur alleen op grote waarde schatten als ze er zelf mee omgaan. Dus minder spelen op de computer, meer spelen in de natuur.

Zijn er in de stad hiervoor mogelijkheden? Er zijn genoeg plekken waar kinderen kunnen spelen, mits die plekken niet bestemd zijn: lege plekken, voor ruimtelijke ordenaars onbestaanbaar, maar voor de fantasie van kinderen essentieel. Natuurlijk weet ik ook wel dat het in Blaricum, Laren en Surhuisterveen gemakkelijker is een lege plek te vinden dan in de Indische buurt in Amsterdam. Maar ook daar komt men tot creatieve oplossingen. In de Indische buurt komt groen alleen voor in de vorm van bomen. Daar is een kinderdagverblijf gecombineerd met speelvoorzieningen: een zandbak, wippen, schommels en een klimtouwentoestel, voor kleuters tot 12-jarigen, allemaal door elkaar. Toezicht is verzekerd en intercultureel spelen gewaarborgd. Spelenderwijs inburgeren.

Jaap Spoelstra

De samenwoonschool in Nigtevecht – gemeente Stichtse Vecht – krijgt een nieuwe locatie aan de rand van het dorp. Marco Aarsen en Viviane de Groot maakten een landschappelijk ontwerp. Veiligheid en bereikbaarheid staan voorop, maar het is ook speels en aantrekkelijk.

Veilig en gemakkelijk naar school

Het is nu nog een verwaarloosd volkstuinen-complex, aan de rand van een jaren '70 wijk net in het buitengebied en naast de ijsbaan. Binnenkort start hier de nieuwbouw voor de samenwoonschool, die onderdak biedt aan twee basisscholen en een buitenschoolse opvang. 'Het is de uitdrukkelijke wens van de school dat ouders hun kinderen zoveel mogelijk met de fiets of lopend naar school brengen', vertelt Marco Aarsen. 'De hele routing hebben we hierop gebaseerd. We hebben een zogenaamde 'loper' ontworpen, waarover wandelaars en fietsers uiteindelijk het schoolplein bereiken.' 'Het schoolplein is bewust niet direct bereikbaar voor auto's', benadrukt Viviane de Groot. Om conflictsituaties te voorkomen scheiden we het autoverkeer duidelijk van het fiets- en wandelverkeer.'

Bij de inrichting van de parkeerruimte wordt opnieuw rekening gehouden met veiligheid. De parkeerplekken zijn zo neergelegd dat auto's niet achteruit hoeven te rijden. 'Hier gebeuren namelijk de meeste ongelukken', vertelt Marco. Op de plekken waar kinderen de weg oversteken komt verkeer slechts uit één richting, wat ook bijdraagt aan een veiligere omgeving voor kinderen. De parkeerruimte noemen hij en Viviane de groene parkeerkamer: een ruimte omsloten door groen. Mensen zien straks van buitenaf alleen hagen en bomen, geen auto's.

Ontvangstplein

Marco licht het ontwerp nader toe. Het is uit een aantal ruimten opgebouwd, die als schakels aan elkaar verbonden zijn. Het ontvangstplein staat centraal; het verbindt

de parkeerplaatsen, het schoolplein, de aanlooproute naar de school, de fietsroute naar Weesp en de ijsbaan met elkaar. Een goed concept volgens Viviane, een ware ontmoetingsruimte! De fietsenstallingen komen aan de rand van dit plein, in combinatie met schanskorven. De heel jonge kinderen mogen hun fietsen voor de ingang van de school plaatsen, in verband met sociale veiligheid. De schanskorven zijn multifunctioneel: ze scheppen beslotenheid en dus veiligheid op het plein, je kunt je fiets erin stallen, op de liggende houten planken kun je zitten en kinderen kunnen zich achter de schanskorven verstoppen. Op het ontvangstplein komen blokken van 1,5 x 1,5 meter met een hoogte van 50 cm. Kinderen kunnen erop zitten, zich erachter verstoppen en van blok naar blok springen.

In 2001 studeert **Marco Aarsen** af aan de Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein, bij de opleiding Tuin- en Landschapsinrichting, afstudeer-richting beheer. Hij begint aan de studie Landschapsarchitectuur aan de Wageningen Universiteit. Zijn diploma behaalt hij in 2005. Hij gaat direct bij Goudappel Coffeng, adviesbureau voor mobiliteit en ruimte, aan de slag als landschapsarchitect.

Viviane de Groot studeert in 2005 af aan de Technische Universiteit Eindhoven. Zij werkt eerst bij Mobycon en sinds 2008 bij Goudappel Coffeng als stedenbouwkundige.

'Maar de hoofdfunctie is het weren van auto's', aldus Viviane. Op deze manier is het plaatsen van paaltjes niet nodig.

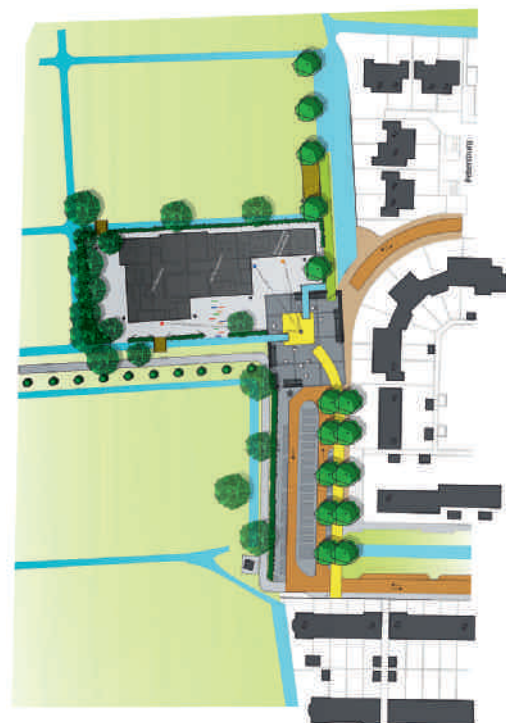
Water

Dat Nigtevecht in een veenweidegebied met veel water ligt, zie je in het ontwerp duidelijk terug. Nu zul je denken: water en kinderen, is dat wel veilig? Marco en Viviane vinden van wel en gaan uit van zelfredzaamheid van kinderen. 'We hebben inderdaad veel met water ontworpen, in eerste instantie vanuit de opdracht om waterretentie te creëren. De waterloop langs de ijsbaan wordt drie tot vier keer zo breed. Hierdoor komt er ook voldoende afstand tussen de woningen en het schoolcomplex. Maar water spreekt kinderen ook aan en het is niet per definitie gevaarlijk. In Amsterdam staan toch ook geen grote hekwerken om alle grachten?', lacht Marco. 'Zoals kinderen aan het verkeer moeten wennen, wennen ze ook aan water.' Iedere school krijgt zijn eigen waterspeelplaats, op nadrukkelijk verzoek van de schooldirecteur en de ouders. Overigens wel met een laag hek eromheen. Hier mogen de kinderen alleen onder toezicht van docenten spelen.

Speelbos en tips

'Om te voorkomen dat de kinderen uit hun jasje waaïen, hebben we aan de noordwestkant van het schoolplein gekozen voor de aanleg van een talud met gebiedseigen bomen en heesters. Daardoor creëer je luwte en tegelijkertijd een speel-/struinruimte. In de bomen kunnen de kinderen boomhutten bouwen. Daarnaast kan het bosje een vorm van educatie zijn, bijvoorbeeld door het aanplanten van fruitbomen. Dit is een advies dat we de opdrachtgever mee zullen geven', merkt Marco op. Hij en Viviane zullen de opdrachtgever adviseren om gebruik te maken van kleur en geur, geen giftige beplantingen toe te passen en ook geen struiken met doorns.

Ouders en ook de omwonenden hebben via een werkgroep meegedacht over het plan, vooral over de bereikbaarheid en de zichtbaarheid op het terrein vanaf de dichtbijgelegen woningen. 'In eerste instantie waren omwonenden niet blij met de komst van de samenwoonschool en dus met het ontwerp', zegt Marco. 'Ze willen in ieder geval dat het complex niet direct zichtbaar is vanuit hun woningen en dat het geheel groen en natuurlijk oogt. Dit lijkt gelukt, de gebouwen zijn gebouwd in boerderijstijl.'

Landschappelijke inpassing van de samenwoonschool.

'Door goed naar de mensen te luisteren, hebben we nu een gedragen plan. Een kunst maar het is ons uiteindelijk gelukt', zegt Viviane opgelucht. De kinderen zijn vrijwel niet betrokken bij de inrichting van het speelterrein, de opdrachtgever had dit niet gevraagd. 'Een gemiste kans', vindt Marco achteraf. Maar ze krijgen wel veel ruimte en een grote verscheidenheid aan speelomgevingen. Op een schoolplein moet een kind wettelijk minimaal 3 m² speelruimte hebben. 'In ons plan krijgen de kinderen elk 9 m². Dat geeft wel aan hoeveel waarde wij en de opdrachtgever hechten aan het ontdekkend vermogen van een kind', vertelt Viviane.

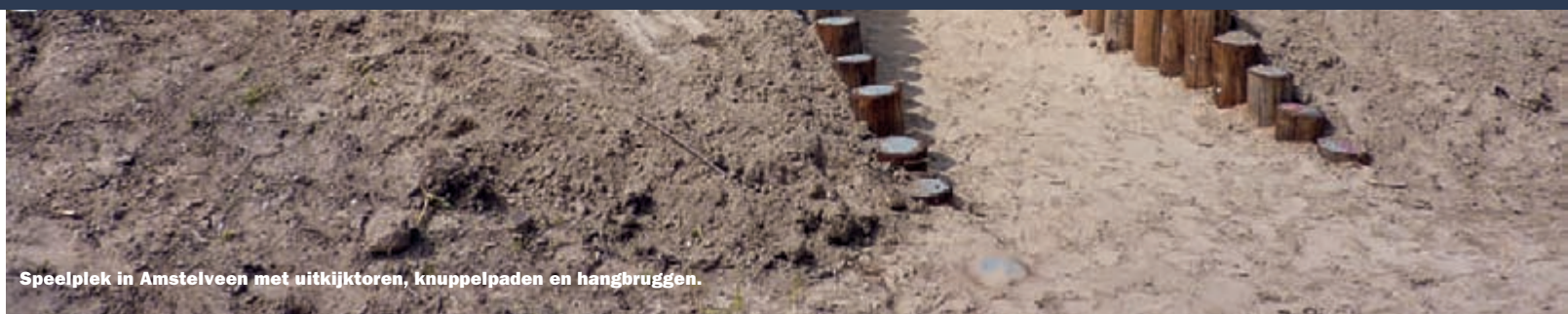
Attractiebesluit

Marco en Viviane hebben niet bewust rekening gehouden met het landelijk beleid voor spelen in de openbare ruimte, het Attractiebesluit. Dit is iets wat meer in de uitwerkkingsfase van het ontwerp plaatsvindt, wanneer de speeltoestellen worden gekozen. 'Je probeert gevaren altijd uit te sluiten. We hebben absoluut gekeken naar de veiligheid, vanuit verkeer, water en toezicht!', bevestigt Viviane. Beiden wilden geen hekkenbeeld, daarom passen ze een combinatie van hekken en beukenhagen toe. In de hagen komt een hekwerk, zodat de kinderen niet door de hagen van het plein af kunnen. Als de hagen volgroeid zijn, zijn de hekken niet meer zichtbaar.

Marloes Pikkemaat en
Eline van Straaten

Spelen doe je niet alleen

Speelplek in Amstelveen met uitkijktoren, knuppelpaden en hangbruggen.

Stef van Campen werkt bij een ander type bureau dan de gemiddelde T&L'er. Daar is hij erg tevreden over. Op zich is het werkveld van Carve – ontwerp en inrichting van de openbare ruimte voor kinderen en jongeren – niet zo apart, maar hun uitgangspunten en hun aanpak zijn dat wel.

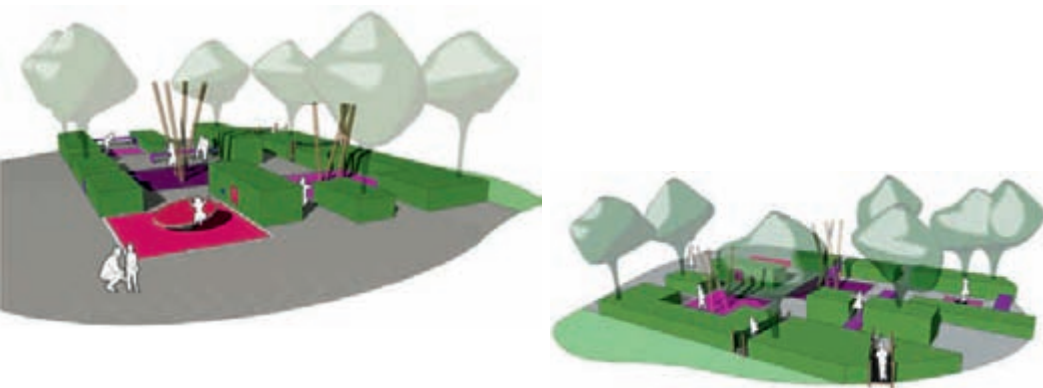
Schetsontwerp van de Amstelveense speelplek.

Wanneer Stef een aantal projecten laat zien, valt de expressiviteit van de ontwerpen op en het gebruik van objecten die je niet standaard in catalogi kunt vinden. Alle objecten ontwerpt het bureau zelf, speciaal voor de plek. Beplanting is geen belangrijk ontwerpmiddel. Stef vertelt dat Carve in 1997 opgezet is door twee ex-profskaters en in het begin hun werk vooral uit het ontwerpen van skatevoorzieningen bestond. Dat verheldert de zaak! Maar wat doet een landschapsontwerper dan bij zo'n bureau? Wat kan hij bijdragen aan de projecten? Heeft hij soms een passie voor spelen? 'Ik voel me vaak nog als een kind; als ik een boom zie, kijk ik eerst hoe ik er het beste in zou kunnen klimmen.' Die drang om te blijven spelen, komt hem nu als inspiratiebron goed van pas. Wat hij als landschapsontwerper kan bijdragen aan de projecten is het ontwerpen op

grotere schaal en ook zijn kennis van beplanting. Dit laatste is sinds zijn komst toch steeds belangrijker aan het worden. 'Voor dat ik hier kwam waren de projecten vooral objectgericht (skatebanen, speelelementen), was het vooral werk voor industrieel ontwerpers en civiel technici. Nu beslaan de projecten ook grotere eenheden zoals stadsparken en natuurspeeltuinen. Hierbij wordt de samenhang van het speelobject met zijn omgeving steeds belangrijker. Daar kan ik mijn kennis en ervaring inbrengen. Niet dat die verschuiving van kleine naar grote schaal helemaal aan mij te danken is, we hebben ook gewoon meer bekendheid verworven met goed werk', zegt Stef bescheiden.

Knuppelpaden en natte plekken

Stef geeft voorbeelden van projecten waar aan hij werkt of heeft gewerkt. Onlangs

Plein voor een basisschool voor speciaal onderwijs in Nieuw-Vennep.

is een speelomgeving opgeleverd in een karakteristieke veenontginning aan de rand van Amstelveen. Toen Carve de opdracht kreeg, bleek dat het gebied was opgespoten met zand. De relatie met het natte veengebied was helemaal verdwenen. 'We hebben uiteindelijk een speelplek ontworpen met knuppelpaden, hangbruggen en balken door natte laagten en moeras', vertelt Stef. 'Ondanks de kunstmatige ophoging is door het gebruik van gebiedseigen beplanting de relatie met het veengebied hersteld.'

Een voorbeeld van een stedelijk project is een ontwerp waar het bureau momenteel mee bezig is: een plein bij een basisschool voor speciaal onderwijs in Nieuw-Vennep. Door een duidelijk raster van beplanting ontstaan er verschillende ruimten. Elke ruimte heeft een eigen kleur. Hierdoor is de tuin goed "leesbaar" en bruikbaar en leuk voor deze kinderen.'

Opmerkelijk zijn de visualisaties van een prijsvraag voor een park in Santurtzi in Spanje, waar speelobjecten zijn geïntegreerd in een omgeving met reliëf. De objecten lijken wel vloeibaar en zo van de heuvel af te druipen. Het is niet meteen duidelijk hoe kinderen het object kunnen gebruiken. 'Maar dat is juist de bedoeling', zegt Stef. De kinderen kunnen ontdekken of ze willen glijden, klimmen, springen of met zand spelen. Alles kan, niets moet. We zijn nog aan het doorontwerpen, dus wellicht kunnen we er nog meer speelfuncties in verstoppen. Dat blijft de uitdaging!'

Abstracte vormen

Tot nu toe is Stef de enige landschapsontwerper. Verder werken er twee productontwerpers een civiel technicus en een stedelijk ontwerper. 'En zelfs een pedagoog', vertelt Stef enthousiast. Die laatste discipline toont dat Carve naast ruimtelijke ontwerpideeën ook een sociale visie heeft op het gebruik van hun projecten in de openbare ruimte.

Stef vertelt dat een van de oprichters van

Carve, Elger Blitz, absoluut niet van figuratieve vormen houdt. De speelobjecten die het bureau ontwerpt, hebben dus altijd een abstracte vorm. Daarmee kunnen kinderen, zo zegt het bureau, zelf ontdekken hoe ze het object het liefst willen gebruiken: als zitelement, glijbaan of skateobject. Ook opmerkelijk is dat het bureau wars is van leeftijdsdoelgroepen. 'Volgens de oprichters is de openbare ruimte van en voor iedereen. Kinderen moeten hierin veilig kunnen spelen en bewegen. Speelobjecten moeten verschillende leeftijdsgroepen uitdagen. Spelen doe je niet alleen, maar samen met je buurtgenootjes, jong en oud. Bovendien moeten speelplekken helemaal passen in de omgeving, dus niet ergens in een hoek weggestopt zijn met een hek eromheen. Een integraal ontworpen speelomgeving gaat langer mee en bevordert de sociale cohesie in een buurt. Die sociale cohesie en het meervoudig gebruik van de speelobjecten zijn de speerpunten van ons bureau.'

Tot laatste schroefje

Voor elk project wordt er een passend projectteam samengesteld. Altijd is Elger betrokken als creatief brein. Als Stef bij een project wordt gehaald, dan is dat meestal

van begin tot eind. 'Ieder project wordt van ruimtelijk plan tot aan het laatste schroefje in het bestek ontworpen. Er is een goede samenwerking tussen de verschillende disciplines binnen het bureau. Dat is denk ik onze kracht. De speciaal voor de plek ontworpen objecten staan of vallen bij een goede technische uitwerking, materiaalkeuze en uitvoering.' Naast het ontwerpproces is het creëren van draagvlak in de omgeving van het project ook erg belangrijk. Regelmatig worden workshops gehouden met toekomstige gebruikers zoals skaters of kinderen uit de buurt. De ideeën die daar uit voortkomen gebruikt Carve als inspiratiebron. Wat Stef wel jammer vindt, is dat er weinig echt wordt geschetst. Al vroeg in het proces tekenen de ontwerpers al in Autocad. Stef probeert het schetsen een beetje in de cultuur van het bureau te krijgen. Als het idee voor een plek er is en de grote lijnen op papier staan, werkt hij samen met de productontwerpers de speelelementen uit.

Eigenwijs

Stef heeft het naar zijn zin bij Carve. Toen hij in 2009, na twee jaar te hebben gewerkt bij Veenbos en Bosch, een baan zocht, had hij een gesprek met een oud-collega over wat voor soort baan en werkomgeving het beste bij hem zou passen. 'Ga jij maar niet bij een al te groot bureau werken', raadt de die hem aan. Maar eigenwijs als Stef is, was zijn eerste sollicitatiegesprek bij een zeer groot ingenieursbureau. 'Gelukkig is dat niets geworden. Ik zou me daar niet gelukkig hebben gevoeld.' En alsof het zo had moeten zijn, kwam deze baan op zijn pad.

Mieke Latijnhouwers en
Remco van Eijndhoven

Stef van Campen studeert in 2006 af bij Van Hall Larenstein in Tuin- en Landschapinrichting, richting ontwerpen. Voordat hij begon met studeren werkte hij bij verschillende hoveniers. Na het afronden van zijn studie gaat hij als assistent-ontwerper bij Veenbos en Bosch landschapsarchitecten werken. In 2009 komt hij terecht bij ontwerp- en ingenieursbureau Carve in Amsterdam. Hier werkt hij als landschapsontwerper.

Ruimte om te spelen

'Leven leer je met vallen en opstaan. Geef een kind daarom de ruimte, zodat het leert hoe je moet vallen en vooral: hoe je weer op moet staan.' Zo verwoordt Eelco Koppelaar de visie van OBB-ingenieurs.

'Kinderen willen overal kunnen spelen. Ze willen hun eigen spel bedenken en dat elke dag en overal weer anders. Daar maken we ons sterk voor. Kinderen denken vanuit de uitdaging, ouders denken aan veiligheid en schone kleren', zegt Eelco, die nu een jaar bij OBB als ontwerper werkt. Het bureau strijdt ervoor dat de openbare ruimte veel meer dan nu, ingericht wordt op het spelende kind. Bij elke ingreep kun je bewust kiezen voor elementen die ook geschikt zijn voor medegebruik door kinderen. Zo kun je eenvoudig veel informele speelruimte creëren. 'Pas daar waar je informele ruimte tekort komt, moet je formele plekken realiseren', zegt Eelco.

Eigen hut is spannender

OBB is zeker niet tegen formele speelplekken. 'Je begint met een schommel. Een kind kan in zijn eentje schommelen, zeker wel een kwartier lang. Komt er iemand bij, dan kun je op de wip. En ben je met vier of vijf, dan kun je voetballen.' Het toestel is vooral de aanleiding om samen te gaan spelen. Onderzoek wijst uit dat kinderen maar 15 procent van de speeltijd doorbrengen op een toestel. Eelco: 'Wij maken geen plek, wij maken ruimte. Ik ben "landschapper", een T&L'er.' Hij denkt daarbij vanuit de doelgroep. Daarom trekt hij met kinderen de wijk in en stelt hij vragen als: Waar speel jij? Waar heb jij je boomhut? En: Hoe snel is die weer opgeruimd? Antwoord: Soms al voordat de hut af is! Vaak leidt dit tot een advies aan de gemeente om het beleid aan te passen. Bijvoorbeeld dat kinderen ook in de bosjes mogen spelen en dat boomhutten pas na afloop van een vakantieperiode weer worden opgeruimd. Eelco: 'Geef ze de ruimte, een eigen hut is toch veel spannender!'

Participatie is voor het bureau één van de kernbegrippen. Naast het contact met kinderen en jongeren – de gebruikers – is de inbreng van buurtbewoners en natuurlijk van de gemeente zelf, onmisbaar bij de planvorming.

Bespeelbare ruimte

Spelen was al snel het specialisme van OBB-ingenieurs, het bureau dat Johan Oost in 1997 heeft opgericht. Aanvankelijk werkt hij er alleen, later samen met zijn vrouw, planoloog Elske Oost-Mulder. Momenteel zijn er acht medewerkers, waaronder veel T&L'ers van Larenstein en recent een sociaal geograaf. Hun "speelruimte" is de eerste verdieping van de glazen piramide aan de Hanzeweg in Deventer.

Tachtig gemeenten in Nederland maken gebruik van de diensten van OBB. Veelal

Avontuurlijke speelplek voor Brummen.

gaat het om het opstellen van speelruimte-beleidsplannen, speelruimteanalyses, beheerplannen en ondersteuning bij bestekken en aanbestedingen. Voor de analyse van bestaande speelplekken gebruikt het bureau normentabellen, in eigen beheer ontwikkeld. De afstand tot de speelruimte, de oppervlakte ervan en de keuze voor aantal en type speeltoestel wordt daarin gerelateerd aan het aantal kinderen in de verschillende leeftijdscategorieën.

Eelco: 'De "drieprocentregeling" – drie procent van de bebouwde oppervlakte moet als speelplaats worden ingericht – zegt niet zoveel. Wij kijken liever naar de demografische gegevens, naar kinderaantallen.' Hij vervolgt: 'Wanneer je bij je analyse niet alleen kijkt naar kwantiteit, maar ook naar kwaliteit, naar de bespeelbaarheid van de openbare ruimte, dan krijg je heel andere gegevens. Soms leidt dit zelfs tot het opheffen van een speelplek.' Inmiddels gebruikt een groot deel van de gemeenten deze normentabellen als richtlijn voor het speelbeleid.

Spin in het web

Het bureau bespeelt eigenlijk het hele terrein van ontmoeten en bewegen in de openbare ruimte. De doelgroep is breed. Denk daarbij ook aan ouderenontmoetingsplekken. Eelco: 'Spelen is voor mensen van nul tot achttientachtig jaar. Dit getal staat voor oneindig: bewegen en ontmoeten houdt nooit op!' En dan zijn er nog de verschillende vormen: natuurlijk spelen, verblijfsruimte voor jongeren, bewegen voor ouderen... Bij al deze nieuwe ontwikkelingen positioneert het bureau zichzelf graag als spin in

Het Ontdekbos ten noorden van Deventer.

het web. Eelco: 'We zetten nog net niet zelf de spa in de grond, maar verder doen we alles: van beleid tot uitvoeringsvoorbereiding. Met mijn aanstelling als ontwerper hebben we nu het hele adviestraject in eigen huis.' Steeds vaker betrekken gemeenten OBB al in een vroeg stadium bij de planvorming voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Eelco: 'Spelen hoort aan de voorkant. Je moet vóór in je plan al over spelen nadenken, over ruimte en routing. Dan kun je ook het informele spelen beter inpassen. Wacht je daarmee tot het stedenbouwkundig plan is bedacht en soms zelfs het verkeerskundig plan, dan komt het spelen terecht in de resthoekjes, vaak net niet veilig, dus dan maar een hek eromheen.'

Avonturenlandschap

Eelco noemt voorbeelden van ontwerpen waar hij zichtbaar trots op is. De gemeente Brummen realiseert op dit moment twee natuurlijke speelplekken. 'Een avonturenlandschap', noemt Eelco het. Regelmatig houdt hij toezicht. 'Medewerkers van de gemeente kunnen veel zelf', zegt hij, 'maar dit is nieuw, en bovendien: bij de aanleg van een dergelijke plek gaat veel op gevoel.' Helaas zijn de hagen uit het ontwerp geschrapt – teveel onderhoud. 'Jammer', constateert hij, 'met hagen kun je zoveel doen, vooral in de stad. Volwassenen kijken er overheen, maar kinderen niet. Zo creëer je spannende speelplekken.' Enthousiast is Eelco ook over het Ontdekbos ten noorden van Deventer, een project in ontwikkeling, op initiatief van Stichting IJssellandschap en het nabijgelegen res-

Eelco Koppelaar studeert in 2006 af bij Van Hall Larenstein, richting ontwerp. Drie jaar lang werkt hij als technisch tekenaar bij een cultuurtechnisch bureau. Sinds 2009 is hij in dienst bij OBB-ingenieurs – specialisten in speelruimte, om hier de ontwerpdiscipline te ontwikkelen.

taurant NuNu. Doel is kinderen – en hun ouders – het bos opnieuw te laten ontdekken. Hij laat de eerste schetsen zien. In een bestaand bos leiden paden naar enkele bijzondere plekken: een boomhut, een labirint, een bosweide annex theater en een kapschuur – een educatieve plek waar je hutten kunt bouwen en, als het mag, een vuurtje stoken. Eén pad leidt "naar helemaal niets", en aan het eind daarvan... Eelco: 'Dat is voor volwassenen, tegen het "zekerheidsdenken" – spelen houdt immers nooit op!'

Sjanet Niemantsverdriet en
Marleen Malais

Spelen met kunst in Arnhemse Vogelaarwijk

Twintig kunstenaars hebben voor Presikhaaf, een Vogelaarwijk in Arnhem, speeldkunstwerken ontworpen. Marieke Vromans en Martin Bruining van Buro Buurvrouw maakten 104 palen om de fantasie van kinderen te prikkelen.

De gemeente Arnhem had Presikhaaf in 2007 al een keer op de kaart gezet als een voorbeeldwijk met veel gras, bomen, ruimte voor spel en activiteit en een groot overdekt winkelcentrum. Kunstbedrijf Arnhem wilde de wijk in 2010 opnieuw onder de aandacht brengen met een voorbeeldproject. Dit keer door een goede invulling te geven aan de braakliggende terreinen – de tussenruimten – die tijdens de transformatie van de wijk waren ontstaan.

Het plan ontstond om een speeldkunstproject op te zetten. Kunstbedrijf Arnhem, Sportbedrijf Arnhem en Kunstenaars en Co hebben

dit onder projectleiding van Claudia Schouten, de cultuurscout van Presikhaaf, opgezet. Het begon met workshops op scholen waar kinderen hun wensen over buiten spelen creatief konden vormgeven. Ze maakten onder meer een maquette van hun ideale speellocatie. Hun wensen waren de basis voor twintig kunstenaars om op tien plekken in de wijk speeldkunstwerken te bedenken.

Boomhuis

Marieke en Martin kregen de vraag om één van de braakliggende terreinen aan te pakken. Ze mochten zelf een locatie uitzoeken.

Hun keus viel na enig zoeken op een ruimte aan de rand van de wijk. Ze lieten zich inspireren door de historie van de plek – er stonden tot voor kort seniorenwoningen – en de dromen van kinderen over spelen. Marieke en Martin kwamen op het idee om een Boomhuis te maken door 104 palen in de grond te slaan, als verwijzing naar de plattegrond van de voormalige ouderwoningen. De kleuren op de palen suggereren waar in de kamers de deuren en ramen zaten. 'Of de kinderen in de speeldkunst iets van de ouderwoningen herkennen is niet echt van belang. Het gaat erom dat er een fantasierij-

ke speellocatie is gekomen', vindt Marieke, 'ook al hadden de kinderen een wat ander verlanglijstje met onder meer een 40 meter hoge glijbaan en een hamburgerhut.'

Ruimte teruggeven

In juni 2010 was de opening van de kunstspeelroute. Kinderen konden die dag gratis met de Blitz bus bij elk kunstwerk opstappen en langs de tien speekunstwerken rijden. Ook konden ze hun eigen hut bouwen in het Kartondorp. 'Eén van de mooiste speekunstwerken was het Bamboebos van kunstenaar Bert Schoeren', vindt Martin. Het project Tussenruimte duurde zes weken, van 20 juni tot 1 augustus, maar de palen van het boomhuis staan nog steeds in de grond. De kinderen gebruiken de palen vooral als een soort doolhof. Als kinderen in het Boomhuis spelen, trekt dat weer andere kinderen aan, die dat dan ook willen. 'Het mooiste vind ik, dat je een stuk openbare ruimte, ook al is het tijdelijk, teruggeeft aan de bewoners van zo'n wijk', zegt Marieke. Zolang er niet gebouwd wordt en de palen niet in de weg staan, zal het Boomhuis nog wel blijven. De andere speekunstobjecten zijn al wel verwijderd.

Kleinschaligheid

Dit soort projecten is een interessante uitdaging voor jonge creatievelingen zoals Marieke en Martin: 'Tussenruimte was een project op kleine schaal met een klein budget, dat in korte tijd gerealiseerd moest worden. Maar het was ontzettend leerzaam. We doen er ervaring mee op voor toekomstige opdrachten voor grotere en/of permanente speellocaties. Het gaat erom dat je de kwaliteiten van de plek inzet voor een goed ontwerp.'

Een beperking in de creativiteit was er wel: het Warenwetbesluit Attractie- en speel-

toestellen. 'Juist om aan te geven, dat we deze wet te streng vinden, moeten we de wetgrens opzoeken en terugduwen', vindt Martin. Ook al valt hun project onder de noemer kunst, waarvoor soepeler regels gelden, zij kregen er toch mee te maken. Kinderen mochten niet op de palen kunnen klimmen. De paalhoogten zijn hierop aangepast door ze soms korter of juist langer te maken.

Werkplek op locatie

Buro Buurvrouw is net verhuisd naar een nieuw onderkomen: Spatie locatie, een pand rollend uit het project Tussenruimte. 'Het is een fijne locatie, omdat je zo midden in de wijk zit waar we willen experimenteren en het is een plek waar veel gebeurt', zegt Marieke. 'Je bent zo het aanspreekpunt in de wijk.' Het is een oude basisschool, waar ook een circus en andere kunstzinnige bedrijven en organisaties zijn neergestreken. Een mooie centrale plek middenin de wijk is het, waar het buurtleven zich afspeelt.' Door Tussenruimte heeft Buro Buurvrouw nieuwe contacten opgedaan, waaruit moge-

lijk nieuwe projecten voor Presikhaaf kunnen rollen. Voor Buro Buurvrouw een mooie kans om te laten zien, wat je zoal met leegstaande panden en braakliggende gronden kunt doen. 'Het is wel nooit bewezen, maar het is belangrijk dat een wijk tijdens de transformatie naar een nieuwe situatie leefbaar blijft. Dat stimuleert de leefbaarheid van de wijk na de wijkvernieuwing, zeker wanneer de wijk erbij betrokken wordt.' Marieke en Martin vinden het dan ook een vereiste dat hun bureau in de wijk zit en contact maakt met de buurtbewoners. 'Dan is de drempel voor mensen ook laag om met een vraag, een wens of een idee aan te kloppen', zeggen ze. 'Daar komt immers ook de naam Buro Buurvrouw vandaan. Omdat we hier nog maar net gevestigd zijn, komen mensen nog niet langs met vragen. Maar er zijn al wel activiteiten voor kinderen in het centrum, wat de eerste stappen zijn tot contact.'

Melanie Koning en
Tamara van Tricht

Marieke Vromans studeert in 2008 af bij Van Hall Larenstein bij de opleiding Tuin- en Landschaps-architectuur, richting ontwerp. **Martin Bruining** doet eerst de Helicon-opleiding Bos- en natuurbeheer en vervolgens de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht, waar hij in 2008 afstudeert in de richting ontwerpen. In januari 2009 beginnen ze samen Buro Buurvrouw.

Frisse start AD Tuin- en Landschapsinrichting

Na een grondige beoordeling door de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) hebben de ministeries van OC&W en LNV het Associate Degreeprogramma Tuin- en Landschapsinrichting toegekend aan Hogeschool Van Hall Larenstein. Hiermee is het tweejarige programma, een deelopleiding van de bacheloropleiding Tuin- en Landschapsinrichting, in september 2010 officieel van start gegaan.

Sinds enige jaren is de overheid bezig landelijk Associate Degreeprogramma's (kortweg: AD-programma's) in het hoger beroepsonderwijs in te voeren. Binnen deze ontwikkeling biedt Hogeschool Van Hall Larenstein sinds september 2010 in Velp een Associate Degree Tuin- en Landschapsinrichting aan, in voltijd en in deeltijd. Deze tweejarige programma's leiden op tot een nieuwe wettelijke graad: de Associate Degree. Associate Degree is een landelijk en internationaal erkende tweejarige hbo-opleiding en maakt deel uit van de hbo-bacheloropleiding. Qua niveau staat het AD-diploma tussen het mbo-4-diploma en het hbo-bachelordiploma in.

Drempelverlagend

Voor studenten met een mbo-4-diploma kan de AD de drempel naar het hbo verlagen. Zij zien vaak huizenhoog op tegen nog eens vier jaar opleiding. De AD maakt het mogelijk om in twee jaar een hbo-diploma te behalen en daarmee aan de slag te gaan. Studenten die de smaak van studeren te pakken gekregen hebben en verder willen studeren, kunnen na de AD meteen en zonder studievertraging doorstromen naar de bacheloropleiding. Het is ook mogelijk om

na een paar jaar gewerkt te hebben de bacheloropleiding als vervolgstudie op te pakken (dan meestal in deeltijd). In nog eens twee jaar kan dan de bachelortitel behaald worden.

Afgestemd op het werkveld

De functies waar de AD T&L voor opleidt zijn in nauw overleg met het beroepenveld tot stand gekomen. Han Thijssen, directeur MTD landschapsarchitecten, constateert dat er op de arbeidsmarkt grote behoefte is aan werknemers met een opleidingsachtergrond tussen mbo-4 en hbo-bachelor: 'Hbo'ers-stromen vaak snel door naar zwaardere functies. Op zichzelf is dat natuurlijk prima. De Associate Degree is een geweldige oplossing om in de behoefte aan juniormedewerkers te voldoen. Vooral de werkzaamheden in het kader van inventarisatie, tekenwerk, visualisatie, calculatie en bestekvoorbereiding zijn uitermate geschikt voor kandidaten met een Associate Degree. MTD ondersteunt de ontwikkeling van de Associate Degree dan ook van harte.' Met de AD Tuin- en Landschapsinrichting worden studenten in twee jaar opgeleid voor een assistent- of juniorfunctie op het gebied van ontwerp/visualisatie, realisatie/

werkvoorbereiding of beheer van de buitenruimte. Met een AD Tuin- en Landschapsinrichting kunnen zij aan het werk als projectassistent ontwerpen, projectassistent realisatie, assistent-werkvoorbereider, junior tuinadviseur of assistent-beheerder openbare ruimte. Als AD'er ondersteunen zij projecten van een advies- of ontwerp bureau, bij een gemeente of een groot hoveniersbedrijf. In die functies werken zij bijvoorbeeld aan (computer)visualisaties van tuin- of landschapsontwerpen; in de werkvoorbereiding werken ze beplantingsplannen uit of maken zij calculaties van plannen. Als assistent-beheerder voeren zij bijvoorbeeld kwaliteitscontroles van de buitenruimte uit.

Sterk beroepsgericht

Ook het studieprogramma is ontwikkeld in samenwerking met en afgestemd op de vraag vanuit het bedrijfsleven en de overheid. Vanaf de dag dat de studie start is de opleiding sterk beroepsgericht. Studenten werken individueel en in groepsverband aan ontwerp opdrachten, detailleren, landschapsanalyse en management buitenruimte. Zo raken zij snel thuis in het vakgebied en ervaren ze aan den lijve wat het betekent om dit werk te doen.

Avontuurlijk spelen op het dorpsplein

Wander Hendriks is na het behalen van het MBO-diploma Architectuur in 2008 begonnen aan de studie stedenbouwkundig ontwerper aan Saxion. In dat kader heeft hij in het najaar 2010 de minor Tuin- en Landschapsarchitectuur aan Larenstein gevolgd.

Het dorp Broekland wil een veilige, natuurlijke speelplek waar kinderen in het blikveld van hun ouders kunnen spelen en ontdekken. Ook de kleintjes van de aanliggende peuterspeelzaal en kinderopvang moeten er terecht kunnen. Als locatie is het huidige dorpsplein aangemerkt. Wander Hendriks die in opdracht van de dorpsraad een ontwerp heeft gemaakt, licht zijn plan toe.

Het ontwerpen van een speeltuin is een creatief proces waarbij de echte experts – de kinderen die er gaan spelen – moeten worden betrokken. Ik ben begonnen met vijftien kinderen van de bovenbouw (groep 5, 6 en 7) van de Gerardus Majellaschool. In groepjes van drie hebben zij hun ideeën in een tekening uitgewerkt en in een gezamenlijke sessie gepresenteerd.

Uit de tekeningen werd snel duidelijk dat de kinderen veel met groen en water hebben. Verder dachten ze duidelijk na over de veiligheid, want ze tekenden bruggen over water en maakten onderscheid in diep en ondiep water. Groen in de vorm van struiken en bomen komt in alle tekeningen voor. Daarbij valt op dat er altijd meerdere bomen of struiken bij elkaar staan en dat deze met touwen of bruggetjes verbonden zijn, zodat er speeltoestellen ontstaan.

Omgaan met beperkingen

In het tweede deel van sessie heb ik de kinderen gevraagd om ook echt locaties voor de speelobjecten aan te geven en rekening te houden met de beperkingen van het dorpsplein. Het is namelijk moeilijk om tientallen bomen te planten die direct in een speeltoestel kunnen worden betrokken. Verder ligt het grondwater diep, zodat het nauwelijks mogelijk is om een waterplas te maken. Wel kregen de kinderen alternatieven aangereikt, zoals wadi's en riet en stuikgewas.

Het resultaat van de ideeën van de kin-

deren heb ik vertaald naar een voorlopig ontwerp. Deze heb ik samen met de kinderen aan de ouders en de gemeente gepresenteerd.

Fantasie

Het ontwerp is aantrekkelijk voor de verschillende leeftijden. Kleine verschillen in hoogte in combinatie met zand zorgen voor een natuurlijke zandbak, waarin de kleintjes maar ook de groteren met hun fantasie aan de gang kunnen. Rechte paden met hoogteverschillen geven gezichtsbedrog, de paden lijken te kronkelen, een mooie plek voor kinderen om al spelend te leren fietsen. Waterafvoer via een wadi maakt vegetatie mogelijk (onder andere riet), waar kinderen zich in kunnen verstoppen en in de wadi zelf kan met modder worden gespeeld. Vlonders over de wadi zorgen voor een avontuurlijk pad tussen de begroeiing door. Het geheel wordt afgesloten door boomstronken die gebruikt kunnen worden als zitplek. Zo is samen met de kinderen een mooie, natuurlijke speelplek gemaakt. Het ontwerp wordt dit voorjaar aan de gemeente Raalte gepresenteerd.

Wander Hendriks

Minoren

Verrommeling van het landschap

In de minor Planologie, landschap en verstedelijking leren studenten aan de hand van een actueel thema hoe je samen met andere partijen kunt komen tot integrale gebiedsplannen. Centraal staan de volgende vragen: Hoe organiseer je een project of een proces? Hoe creëer je draagvlak voor plannen en hoe krijg je de juiste partijen aan tafel?

In opdracht van de provincie Gelderland hebben **Stephan Greven, Loek van Haaster, Andrea Hulsebosch, Tim Kort, Rick Lensink, Roeland Meek, Renze van Och, Maudi Veens, Joris van Velthoven** en **Jon Westra** onderzoek gedaan naar de verrommeling van het landschap. Wat is de oorzaak van verrommeling en wat kun je doen om dit te voorkomen?

Als voorbeeld is het dorp Nieuwaal en het rivierengebied geanalyseerd. Tevens is een literatuuronderzoek uitgevoerd. Daaruit blijkt dat verrommeling tussen de oren zit en de oplossing daarom altijd maatwerk is. Mede op basis van interviews en diverse bewonersavonden hebben de studenten het karakter van het dorp bepaald. Resultaat is een dorpsvisie die verrommelingsproof is en gedragen wordt door de bevolking. De uitkomsten, bestaande uit twee beelddessays voor Nieuwaal en het rivierengebied en een handvattenboekje hoe om te gaan met verrommeling, worden door de provincie gebundeld gepubliceerd.

Informatie: www.mindscapeworks.nl

De mindscape van Nieuwaal

Stedelijke beplanting

Hogeschool Van Hall Larenstein staat erom bekend dat er plantenkenners vandaan komen, maar de opleiding Tuin- en Landschapsinrichting biedt ook de mogelijkheid om van school te gaan als plantenexpert. Door het aanbieden van de minor Stedelijke beplanting krijgen de studenten nog meer kennis mee over planten. Dit wordt gedaan via vier verschillende onderdelen. Allereerst doen studenten een project. Dit jaar is dat bijvoorbeeld de renovatie van een historische moestuin bij Kasteel de Haar of het maken van een groenstructuurplan voor de

gemeente Lierop. Ten tweede werken zij aan een onderzoek, waarin dieper ingegaan wordt op een bepaald beplantingstype zoals prairiebeplanting of mossen of een toepassing van beplanting bij bijvoorbeeld landgoederen of attractieparken. Ten derde zijn er de plantenkennislessen die zowel op school, in de schooltuin als tijdens verschillende excursies gegeven worden. Dat brengt ons bij het vierde onderdeel, de wekelijkse excursies met als hoogtepunt de weekendexcursie naar Weinheim in Duitsland. Daar bezoeken studenten verschillende tuinen en parken als het Hermannshof en het Exotenwald.

Kortom, een minor die zorgt voor een vergroting en verbreding van de plantenkennis die al bij de opleiding inbegrepen zit.

Prairie in de achtertuin

Voor de minor Stedelijke beplanting doen **Mark Kleyheeg** en **Clemens van Heertum** onderzoek naar prairiebeplanting, toegespitst op het toepassen van dit beplantingstype in de achtertuin. De hoofdgedachte van prairiebeplanting is om vaste planten met grassen te combineren en deze op een natuurlijke manier door elkaar te laten groeien. Dit

Afstudeerprojecten

levert een kleurrijke en zeer onderhoudsvriendelijke beplanting op die ieder seizoen wat heeft te bieden. In het voorjaar zit de sierwaarde in de bollen, in de zomer bloeien veel vaste planten, in de herfst bloeien de grassen en enkele vaste planten en in de winter staan de uitgedroogde planten er nog die de structuur van de tuin aangeven. Op basis van interviews met experts op het gebied van prairiebeplanting en het bezoeken van verschillende tuinen hebben Mark en Clemens gewerkt aan een boek, waarmee iedereen van zijn achtertuin een echte prairietuin kan maken. Dit boek gaat in op de aanleg en het onderhoud van prairietuinen en het sortiment dat gebruikt kan worden. Enkele geschikte soorten zijn *Andropogon*, *Rudbeckia* en *Stipa*.

Fotografie

Cor Simons heeft de minor Fotografie gevolgd aan de fotovakschool in Apeldoorn en Amsterdam. Door de verschillende modules leerde hij elke dag meer over de omgang met

de camera, technische aspecten, historie, beroemde fotografen, Photoshop, licht, compositie, series etc. 'Soms sta je er verbaasd over dat je met simpele trucjes prachtige foto's kunt maken! Maar het mooiste is dat je leert kijken naar je omgeving, waardoor je bewust dingen gaat zien die te pakken zijn in beelden. Soms is het heel moeilijk om goede foto's te maken, creatief te zijn. Maar elke dag voelt alsof je je specialiseert in een hobby, die heel goed toepasbaar is in de tuin- en landschapsinrichting.'

Drijfgroen

Narda Boon, Rob van Beest en Patrick de Neef hebben een verkennend onderzoek gedaan naar drijvend groen en de toepassingsmogelijkheden in Nederland. Ze hebben een overzicht opgesteld van toepassingen en mogelijkheden voor drijfgroen, welke systemen er zijn en hoe deze kunnen worden toegepast in Nederland. In een schema is af te lezen welk systeem geschikt is voor een bepaalde toepassing. Duidelijk wordt dat drijfgroen een nieuwe vorm van groen is binnen het vakgebied van tuin- en landschapsarchitectuur. Drijvend groen zit in de pioniersfase. Opvallend is dat vooral architecten en kunstenaars zich bezighouden met het ontwikkelen en ontwerpen voor wonen en leven op het water. De studenten zeggen: 'We adviseren om door te gaan met de ontwikkeling van nieuwe en bestaande systemen voor drijfgroen.'

De Goudvissenkom

Het cultuurhistorische element 'De Goudvissenkom' wordt na jaren van verval opnieuw teruggebracht op het landgoed Beerschoten in de Bilt. Vanuit een schetsontwerp van landschapsarchitect **Michel van Gessel** hebben de studenten **Wilco Huiting** en **Robert van de Klippe** het cultuurhistorische element constructief uitgewerkt. Het beeldbepalende element is momenteel een kuil met een doorsnede van 50 meter en een diepte

van circa 4 meter. De kuil stond vroeger vol met zoetwater en diende als visvijver, zodat de landgoedeigenaar in de winter wanneer wegen moeilijk begaanbaar waren gemakkelijk aan vis kon komen. Omdat de kom door een verlaging van het grondwaterpeil al jaren droog staat, zal door het aanbrengen van een leemlaag opnieuw water in de kom komen te staan. De belangrijkste constructieve elementen zijn keermuren, 'zwevende' trappen en een vlonder; alles gemaakt van het duurzame en bijpassende materiaal cortenstaal.

Bomen kunnen niet 'zwemmen'

Bas van der Laan laat zien dat door anders om te gaan met en te

investeren in bomen een duurzame boomstructuur in zettingsgevoelig stedelijk gebied realistisch is. Tot nu toe overheerst het traditionele denken. De hoge kosten worden gebruikt als excuus om geen technische methoden toe te hoeven passen om de levensduur bij bomen te verlengen. Via een casus en een sturingsmodel toont hij aan dat investeren in bomen zich uiteindelijk terugbetaalt.

Voor meer afstudeerwerk en minoren verwijzen we u graag naar onze website: www.madeinvep.nl

Adverteren in Delta

Delta is een full color magazine vol interessant tuin- en landschapsnieuws, innovaties, inspiraties. Het verschijnt drie keer per jaar in een oplage van ruim 2.500 exemplaren met elke keer een ander thema. Delta wordt gratis verzonden naar afgestudeerden van de studierichting Tuin- en Landschapinrichting, ingenieursbureaus, groenvoorzieningbedrijven, water- en recreatieschappen en architectenbureaus. Het blad wordt ook binnen de muren van de hogeschool in Velp aangeboden aan studenten en docenten. Delta is een samenwerking tussen VVA Larenstein en de hogeschool Van Hall Larenstein.

Uitgave

Delta nummer 47 2011
Delta nummer 48 2011

Aanlevering

week 23
week 44

Verschijning

week 27
week 48

Kortingen en toeslagen

Korting 1 jaar adverteren (3 nummers)	5%
Korting 2 jaar adverteren (5 nummers)	10%
Korting 3 jaar adverteren (9 nummers)	15%
Toeslag binnenflap vóór of achter	10%
Toeslag achterpagina	20%

Advertentieformaten

1/1 pagina	aflopend	230 mm x 300 mm	805,-
1/1 pagina	niet-aflop.	198 mm x 264 mm	€ 725,-
1/2 pagina	liggend	98 mm x 126 mm	€ 470,-
1/2 pagina	staand	94 mm x 264 mm	€ 470,-
1/2 pagina	liggend	98 mm x 58 mm	€ 285,-
1/4 pagina	staand	94 mm x 126 mm	€ 285,-
1/8 pagina	liggend	94 mm x 58 mm	160,-

Verdere informatie en aanlevering

Zie: info@vva-larenstein.nl. Alle prijzen zijn exclusief 19% btw. Prijswijzigingen voorbehouden. Na elke plaatsing ontvangt u een bewijsnummer en de factuur. De advertentieruimte in de Delta is echter beperkt. Plaatsing gebeurt op volgorde van binnenkomst.

Delta, inspiratiebron voor
tuin- en landschapinrichters

VVA Larenstein in het kort

- Netwerk van 3500 leden
- Leden ontvangen zes keer per jaar de VVA-Magazine
- Klasgenoten en bekenden zoeken op www.vva-larenstein.nl
- Carrière dagen voor studenten en bedrijven
- Kennis uitwisselen bij lezingen, excursies en workshops
- Brug tussen werkveld en opleiding
- Ondernemingstrainingen en -bijeenkomsten
- Loopbaantrainingen
- Korting op vakbladen
- Korting op cursussen
- Reünies

Veel van het werk vindt plaats dankzij de duurzame steun van leden, sponsors en vrijwilligers. Ook lid worden of de VVA-Larenstein sponsoren? Vul de bon in, meld je aan via de website of stuur een e-mail aan info@vva-larenstein.nl.

Als lid kan je voor 36 euro deelnemen aan al onze activiteiten. Studenten, 65-plussers en partnerleden krijgen een fikse korting, die kan oplopen tot 50 procent.

www.vva-larenstein.nl

Noteer alvast in je agenda:
7 oktober 2011
10.00 - 15.00 uur
VVA-carrière dag

Kijk t.z.t. op www.vva-larenstein.nl
voor de lijst met deelnemers

BOKXING
ingenieus & innovatief

innovatieve oplossingen voor veeleisende bedrijven

BOKXING IT Delft 088 0016400

Microsoft, Linux of Apple?

VoIP-telefonie
Netwerkbouw
Netwerkbeheer
Applicatiebouw
Applicatiebeheer
Apple, PC en servers
Internet-toepassingen
Kantoorautomatisering
Ontwerp- en CAD-systemen

Wij geven u de ruimte te ondernemen,
..... en uw ICT-zorgen aan ons te laten.

Gespecialiseerd in computersystemen met een hoge capaciteit,
die 100% betrouwbaar zijn én op afstand beheerd worden.
Geén eigen beheerders meer nodig!

www.bokxing.nl

Adverteren in Delta?
info@vva-larenstein.nl

delta

Inspiratiebron voor tuin-
en landschapsinrichters

**“Vind een geschikte
baan of personeel via
deltamilieu.nl!”**

DELTA
SPECIALIST IN
PERSONEEL VOOR
MILIEU EN ECOLOGIE

Meldt u aan voor de
D-mail, Vak-mail, of Milieutalent
en blijf op de hoogte van het laatste
nieuws, de nieuwste vacatures
of ontvang interessante cv's van
milieutalenten.

Varkensmarkt 9, 4101 CK Culemborg | Postbus 315, 4100 AH Culemborg
Tel: 0345-516100 | www.deltamilieu.nl | info@deltamilieu.nl

In twee jaar startklaar...

In voltijd of in deeltijd

EEN UNIEKE OPLEIDING, ALLEEN IN VELP

AD Tuin- en landschapsinrichting

Op Hogeschool Van Hall Larenstein in Velp is het sinds september 2010 ook mogelijk de Associate Degree (AD) opleiding Tuin- en landschapsinrichting te volgen. In voltijd of in deeltijd. Je wordt in twee jaar opgeleid voor een assistent- of juniorfunctie op het gebied van ontwerp, realisatie of beheer van de buitenruimte. Met de AD Tuin- en landschapsinrichting kun je aan het werk als projectassistent ontwerp / visualisatie, realisatie / calculatie of als assistent beheerder buitenruimte.

Als AD'er ondersteun je projecten van een advies- of ontwerp bureau, bij een gemeente of een groot hoveniersbedrijf.

Je werkt aan bijvoorbeeld:

- (computer) visualisaties van tuin- en landschapsontwerpen;
- beplantingsplannen of calculaties in de werkvoorbereiding;
- kwaliteitscontroles van de buitenruimte.

Associate Degree

Een Associate Degree is een nieuwe, landelijk en internationaal erkende, tweejarige hbo-opleiding, en maakt deel uit van de hbo-bacheloropleiding. Qua niveau staat het AD-diploma tussen het mbo-4 diploma en het hbo-bachelordiploma in. Omdat het studieprogramma goed aansluit op de arbeidsmarkt, maken afgestudeerden een goede kans op een baan. Met een AD-diploma kun je bovendien direct, of na een paar jaar werkervaring, doorstromen naar de bacheloropleiding.

www.vanhall-larenstein.nl

Hogeschool
**VAN HALL
LARENSTEIN**

ONDERDEEL VAN WAGeningen UR